

SEMANTIC AND SYNTACTIC PROPERTIES AND COMMUNICATIVE AND PRAGMATIC FUNCTIONS OF VOCALIZED SENTENCES IN MEDIA TEXT

Bondarenko Olena,

Sumy State University, Sumy, Ukraine

ORCID ID 0000-0002-2369-774X

Corresponding author: ol.bondarenko@journ.sumdu.edu.ua

Sydorenko Olha,

Sumy State University, Sumy, Ukraine

ORCID ID 0000-0002-5507-2867

Yuvko Zakhar,

Sumy State University, Sumy, Ukraine

Abstract. *The article reveals the semantic and syntactic properties and communicative and pragmatic functions of vocalisations in media texts. The application of a comprehensive methodology for the study of one-part sentences on the basis of the functional-communicative approach has allowed us to determine that among the one-part noun sentences functioning in media speech, vocalisations have the greatest functional potential in the communicative structure of the media text, acting as a means of unfolding the dialogicity of the journalistic text, introducing the category of addressability into the broader context of the communicative situation. On the basis of the functional semantics of the predicate syntax, the following social and communicative types of addressing of a media message have been identified: general addressing (mass addressee, generalised, socially undifferentiated); specific addressing (real addressee, socially differentiated, personally designated); conditional addressing (imaginary addressee, metaphorically personified). General official addressing prevails in media texts. Communicative and pragmatic groups of vocative sentences include the following semantic models: 1) etiquette sentences; 2) classification sentences; 3) characterisation sentences. Vocative sentences are equally characterised by appeal, etiquette, imperative, identification, emotive functions with a slight weakening of the phatic function.*

Keywords: *vocal clauses, appeal clauses, addressing, media text, etiquette clauses, characterisation clauses, classification clauses.*

Received: 22 July 2024

Revised: 29 July 2024

Accepted: 03 August 2024

How to cite: Bondarenko O., Sydorenko O., Yuvko Z. (2024). Semantic and Syntactic Properties and Communicative and Pragmatic Functions of Vocalized Sentences in Media Text. *Philological Treatises*, 16(2), 7-16
[https://www.doi.org/10.21272/Ftrk.2024.16\(2\)-1](https://www.doi.org/10.21272/Ftrk.2024.16(2)-1)

Copyright: © 2024 by the authors. For open-access publication within the terms and conditions of the Creative Commons Attribution-Noncommercial 4.0 International License (CC BY-NC)

СЕМАНТИКО-СИНТАКСИЧНІ ВЛАСТИВОСТІ Й КОМУНІКАТИВНО-ПРАГМАТИЧНІ ФУНКЦІЇ ВОКАТИВНИХ РЕЧЕНЬ У МЕДІАТЕКСТІ

Бондаренко Олена,

Сумський державний університет, Суми, Україна

ORCID ID 0000-0002-2369-774X

Автор, відповідальний за листування: ol.bondarenko@journ.sumdu.edu.ua

Сидоренко Ольга,

Сумський державний університет, Суми, Україна

ORCID ID 0000-0002-5507-2867

Ювко Захар,

Сумський державний університет, Суми, Україна

Анотація. У статті розкрито семантико-синтаксичні властивості й комунікативно-прагматичні функції вокативних речень в медіатексті. Застосування комплексної методики дослідження односкладних речень на засадах функційно-комунікативного підходу дозволило визначити, з-поміж односкладних іменних речень, що функціонують в медіамовленні, найбільший функційний потенціал у комунікативній структурі медіатексту виявили вокативні речення, що виступають засобом розгортання діалогічності журналістського тексту, уводячи в широкий контекст комунікативної ситуації категорію адресатності. На основі функційної семантики предикатної синтаксеми виявлено такі соціально-комунікативні типи адресації медіаповідомлення: загальна адресація (адресат масовий, узагальнений, соціально недиференційований); конкретна адресація (адресат реальний, соціально диференційований, персонально означений); умовна адресація (адресат уявний, метафорично персоніфікований). У медіатекстах переважає загальна офіційна адресація. Комунікативно-прагматичні групи вокативних речень об'єднують такі семантичні моделі: 1) етикетні речення; 2) речення-класифікації; 3) речення-характеристики. Вокативним реченням однаковою мірою властиві апелятивна, етикетна, імперативна, ідентифікаційна, емотивна функції із незначним послабленням вагомості фатичної функції.

Ключові слова: вокативні речення, речення-звертання, адресатність, медіатекст, етикетні речення, речення-характеристики, речення-класифікації.

Отримано: 22 липня 2024 р.

Отримано після доопрацювання: 29 липня 2024 р.

Затверджено: 03 серпня 2024 р.

Як цитувати: Бондаренко О., Сидоренко О., Ювко З. (2024). Семантико-синтаксичні властивості й комунікативно-прагматичні функції вокативних речень у медіатексті. *Філологічні трактати*, 16(2), 7-16 [https://www.doi.org/10.21272/Ftrk.2024.16\(2\)-1](https://www.doi.org/10.21272/Ftrk.2024.16(2)-1)

Вступ

Медіаповідомлення є ціннісно-смісловим комунікативним актом, зміст якого формується з урахуванням імовірних реакцій передбачуваного адресата. Сучасний медіатекст розрахований на інтерпретаційно-діалогічну позицію реципієнта в осмисленні повідомлюваної інформації: у публіцистиці більшою мірою, ніж в інших видах творчості, проявляється активна позиція адресата, що виконує роль не лише інтерпретатора, але й співавтора тексту. На формально-синтаксичному рівні засобом розгортання діалогічності журналістського тексту виступають вокативні речення, що вводять в широкий контекст комунікативної ситуації категорію адресатності.

Актуальність роботи вмотивовується необхідністю вивчення комунікативної природи вокативних речень з урахуванням, зокрема, формально-синтаксичного,

семантико-синтаксичного та функційно-комунікативного рівнів його організації, та визначення його прагматичної спрямованості в медіатексті.

Мета публікації – описати семантико-синтаксичні властивості вокативних речень, розкрити їхній комунікативно-прагматичний потенціал в медіатекстах. Об'єктом дослідження стали односкладні вокативні речення в мові сучасних українських мас-медіа. Предметом – семантико-синтаксичні властивості й комунікативно-прагматичні функції вокативних речень в медіатекстах.

Матеріали та методи дослідження

Для досягнення мети наукової розвідки застосовувалася комплексна методика дослідження односкладних вокативних речень на засадах функційно-комунікативного підходу, яка охоплювала: 1) описовий метод, що дав змогу схарактеризувати формально-синтаксичні й семантико-синтаксичні властивості односкладних вокативних речень; 2) функційний підхід дозволив визначити соціально-комунікативні типи адресації медіаповідомлення; 3) комунікативним аналізом виявлено комунікативно-прагматичні групи вокативних речень та їхні семантичні моделі. Фактичним матеріалом дослідження стали мікроконтексти, у яких функціонують односкладні вокативні речення, дібрані шляхом довільної вибірки з текстів інтернет-видань «День» (Д), «Урядовий кур'єр» (УК), «Голос України» (ГУ).

Обговорення

В українському мовознавстві вокативні речення як окремих тип односкладних розглядав І. Кучеренко, який, визнаючи синтаксичну самодостатність автономних звертань, зауважував, що вокативні речення, залишаючись самостійними, близько зв'язуються з іншими реченнями, що йдуть за ними і мають зміст, зв'язаний з предметом чи явищем, названим цими одночленими реченнями. Ще тісніший зв'язок вони мають тоді, коли в реченнях, що йдуть за ними, підмет виражений займенником, який указує саме на названий предмет чи особу в одночлених реченнях. На думку мовознавця, основним для вокативних речень є спонукання, узагальнене значення якого можна зрозуміти з ситуації чи спільної теми, у розкритті якої беруть участь інші речення контексту. Дослідник підкреслює, що у вокативних реченнях спонукання може набувати характеру прохання, благання, а подекуди й виразного захоплення, співчуття, докору, обурення (Кучеренко, 1963). І. Вихованець відзначав, що з формально-синтаксичного погляду вокативні речення являють собою односкладні речення, головний не диференційований на підмет і присудок, член яких виражений кличним відмінком і може поширюватися атрибутивними компонентами. Він виокремив такі типи вокативних речень, як: 1) речення, які називають адресата мовлення з метою привернути його увагу; 2) речення з виразною спонукальною функцією; 3) речення, що виражають емоційні реакції мовця на дії співрозмовника (Вихованець, 1992). М. Скаб визначав вокативні речення як «односкладні речення апеляції», підкреслюючи при цьому, що найвиразніше спонукальна функція таких речень виявлятиметься «в таких назвах, які вживає мовець як окреме висловлення, і відповідно виражають на формальному рівні всю семантику комплексу апеляції» (Скаб, 2002: 173). А. Загнітко вважає, що вокативні речення не містять інформації, внаслідок чого їм не притаманна суб'єктно-предикатна основа, і тому зараховує їх до так званих квазі-речень (Загнітко, 2009: 20). Водночас мовознавець зауважує, що синтаксичні одиниці, яким притаманна якісно-оцінна семантика, подають напівпредикативну характеристику адресата мовлення, мотивуючи це тим, що «будь-які атрибутивні словосполучення легко трансформуються в предикативні» (Загнітко, 2009: 63). На предикативній функції єдиного члена вокативних речень, морфологічно оформленого кличним відмінком, акцентує І. Вихованець, підкреслюючи, що «кличному відмінку властива реченнєтвірна функція», оскільки він виступає «конденсатом суб'єктно-предикатної структури, характеризується певною синтаксичною автономністю» (Вихованець, 1992: 190). Предикатна синтаксема вокативного речення, представлена предикатно-непредикатними іменниковими лексемами у формі кличного відмінка, що виконує функцію адресата вольової дії

мовця – потенційного суб'єкта дії, є «складною адресатно-суб'єктною синтаксею» (Коваль, 2015: 56), експлікує семантичний суб'єкт цієї семантико-синтаксичної моделі речення. Первинна семантико-синтаксична функція адресата – потенційного суб'єкта дії – зумовлює функціонування вокатива як конститутивної синтаксеми односкладного «звертання-речення» (П. Дудик), яке «приховано і нерозчленовано виражає певну думку-почуття, якою супроводиться звертання до особи і яка розуміється із ситуації або з контексту, а також зі спільної теми, яка розкривається конситуацією» (Дудик, 1973: 262). Вокативним реченням властива семантико-граматична ізольованість в тексті і внутрішня синтаксична самодостатність. П. Дудик з-поміж «звертань-речень» виокремив такі різновиди: 1) звертання-речення, що ними кличуть когось, просять, закликають чи вимагають якимось зреагувати на кликання, зробити щось, розповісти, пояснити; 2) звертання-речення з виразною спонукальною функцією – попереджувальною, заборонною, наказовою; 3) звертання-речення, що виражають інші реакції мовців, їхні глибинні переживання, настрої (Дудик, 1971: 39 – 40). М. Плющ зазначає, що в комунікативному плані вокативні речення (звертання-речення) нерозчленовано виражають суб'єктивну оцінку дій, процесів, станів, якостей чи інших ознак особи, до якої звертається суб'єкт. Маючи виразну окличну, спонукальну або питальну інтонацію, звертання-речення, основна функція яких полягає у вираженні емоцій, почуттів, експресій, передають різноманітні відтінки реакцій мовця (Плющ, 1983: 42). Комунікативна прагматика вокативних речень визначається функційно-семантичними властивостями предикатної синтаксеми, що «виступає конденсатом вихідного речення і зближується з дієслівними формами наказового способу» (Вихованець, 1992: 191). Отже, основною комунікативною функцією вокативних речень є спонукання, адресоване особі, до якої звертаються, що має специфічні прагматичні прояви у відповідних соціально-комунікативних різновидах адресації медіаповідомлень.

Основною функцією вокативних речень в межах тексту є функція адресації. Вони сприяють діалогічному розгортанню тексту, визначають його смислову перспективу. Це дозволяє розглядати вокативні речення як синтаксичні одиниці з багатими смисловими й прагматичними властивостями, що реалізуються в контексті і визначаються ним. У медіатекстах повною мірою виявляється семантико-синтаксичний синкретизм та вузький лексичний діапазон вокатива – як предикатні синтаксеми зазвичай функціонують назви осіб: Шановні педагоги! Дорогі студенти, школярі та батьки! Сердечно вітаю вас з початком нового навчального року (ГУ, 31.08.2013). Поширення адресатно-суб'єктної функції на інші назви зумовлено явищами персоніфікації: Моя чудова, калинова, солов'їна, мелодійна українська мова! (Д, 17.02.2006); Шановна редакціє! (ГУ, 16.02.2007). Добрий день, шановна редакціє «Дня»! (Д, 16.04.2010); Шановний український Уряд! (УК, 07.09.2016).

Вокативні речення є основним засобом адресування повідомлюваного змісту конкретній особі або широкому колу осіб. У медіатекстах переважає загальна адресація, тобто спрямованість мовлення колективному, неозначеному або узагальненому адресатові, що визначається залежно від лексико-семантичних й морфологічних властивостей предикатної синтаксеми. Функціонування у вокативних реченнях іменників-загальних назв у формі однини вказує на узагальненого, недиференційованого, представленого певною масовою аудиторією, адресата медіаповідомлення: Дорогий Український народ! (УК, № від 02.12.2016); Шановний литовський народ! (УК, 17.02.2017); Глибоко шановний народ України! (УК, 04.12.2013); Перехожий! Зупинись! Зніми капелюха, вклонись (УК, 04.04.2012); Дорогий український друже! Багато гідних людей скорботно обурені негативними висловлюваннями на адресу росіян, що почастишали... (Д, 31.03.2017). Наведені приклади ілюструють декларативно-риторичне звернення до читача, особа якого безпосередньо не уточнюється, оскільки медіаповідомлення адресовано всім загалом і кожному зокрема. Такий адресат, незважаючи на те що експлікується назвами осіб, є не персоналізованим, а збірним, що збігається із передбачуваним образом реципієнта.

У певних контекстуальних умовах узагальнений адресат є диференційованим, якщо мовець звужує коло наперед невизначеної кількості осіб, адресуючи своє повідомлення не всім, а лише частині імовірних адресатів, визначених, наприклад, за соціальними ознаками: Шановний Герою! Ти живеш у надважкий час, у час змін. Ти твориш історію, але поки ніхто не знає, яку саме... (Д, 11.07.2014); Десятикласниця у листівці написала: «Любий воїне! В той час, коли ти щохвилини ризикуєш життям, я ходжу до школи, зустрічаюся з друзями, радіючи життю. Цим завдячую тобі. В ці важкі для країни дні ти став щитом між нами і війною» (УК, 26.11.2014); Любий мій воїне! Пишу з величезною надією та безмежною вдячністю за кожен хвилину твого життя, яке віддаєш за мене, за нас, за рідну Україну (ГУ, 04.02.2015). Неозначений – деперсоналізований, без чітко виражених ознак, які б могли предметно його ідентифікувати – адресат представлений вокативними реченнями, у яких функціонують абстраговані назви, які позначають будь-яку позатекстову адресатну аудиторію: Вибіг на вулицю і кричу: «Люди! Слов'янські визволили!» (ГУ, 25.12.2010). Лексичними маркерами колективного адресата у вокативних реченнях виступають іменники на позначення невизначеної кількості осіб, що морфологічно виражається формою множини: Люди! Та невже ви – люди! (ГУ, 25.12.2010); Любі друзі! (ГУ, 31.12.2010); Шановні вчителі, викладачі та працівники закладів освіти!.. (ГУ, 30.09.2017); Шановні співвітчизники! (ГУ, 13.10.2016); Шановні колеги! (ГУ, 16.09.2014). Вокативні речення із колективним адресатом формують поліадресатні медіаповідомлення, зміст яких спрямований одночасно багатьом, персонально означеним адресатам, що найчастіше прослідковується в медіазверненнях посадових осіб: Дорогі співвітчизники! Пресвяті отці! Високоповажні іноземні гості! Шановні народні депутати! Шановний пане Прем'єр-міністр, шановні члени Уряду! (Щорічне Послання Президента України до Верховної Ради України «Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2015 році») (УК, 04.06.2015); Дорогі співвітчизники! Дорогі ветерани, учасники бойових дій, трудівники фронту і тилу, солдатські вдови, діти війни! (ГУ, 08.05.2010).

Конкретна адресація вокативних речень маркується іменниками, які вказують на реального адресата авторського звернення, реального співрозмовника, з яким він веде діалог. Конкретні адресати медіамовлення в його офіційно-публіцистичному різновиді позначаються іменниками-власними назвами: Шановний Віталію Григоровичу! (УК, 05.04.2014); Шановна Ельзо Ліппманн! (УК, 09.01.2014); Шановна Анно Юріівно! (УК, 03.12.2012); іменниками-загальними назвами на позначення соціального статусу осіб: Шановний пане Голово! Шановний пане Прем'єр-міністр..! (УК, 08.09.2017); Шановний пане Комісарє! (УК, 14.10.2013). Етикетні штампи шановний, пане конкретизують адресацію медіамовлення, указують на емоційну нейтральність та офіційний характер комунікації.

У медіатекстах зафіксовано випадки умовної адресації. Умовним адресатом вокативного речення виступає, зокрема, мова як персоніфікована форма духовного життя людини, надаючи медіаповідомленню ознак псевдокомунікації: «Мово наша! Мудра Берєгине, що не давала погаснути земному вогнищу роду нашого і тримала народ на небесному олімпі волелюбності, слави і гордого духу!» К. Мотрич (Д, 26.11.2010); Моя чудова, калинова, солов'їна, мелодійна українська мово! (Д, 17.02.2006). Умовний адресат наявний у цитованому уривку Т. Шевченка «Світе тихий, краю милий...» (ГУ, 07.03.2015); в ремінісценції «Світе, дзеркальце...» (ГУ, 29.07.2004), використаних як назви до медіаматеріалів.

З урахуванням семантики предикатних синтаксем та прагматики висловлювання вокативні речення об'єднано у три комунікативно-прагматичні групи: етикетні речення, речення-класифікації, речення-характеристики. В етикетних вокативних реченнях функціонують лексеми, що відбивають норми звернення до осіб, прийняті в певну культурно-історичну епоху, як-от: Пане Юрію! (Д, 13.08.2010); Вельмишановна пані Ларисо! (Д, 06.08.2005); Шановна редакціє! (Д, 30.06.2000); Шановний пане Голово! Шановний пане Прем'єр-міністр і високодостойні члени

українського уряду! (УК, 08.09.2017); Пресвяті отці! Високоповажні іноземні гості! (УК, 04.06.2015). Аналіз фактичного матеріалу засвідчує, що власні назви як предикатні синтаксеми вокативних речень, відбивають норми мовленнєвої культури на основі уявлень про соціальні ролі комунікантів та рівень офіційності спілкування. Вибір повного або короткого варіанта імені вказує на соціальний статус і широту імовірних обов'язків адресата. У медіатекстах переважають вокативні речення з офіційною адресацією, на що вказують повні імена та по батькові (+етикетні формули), прізвище: Многії літа Вам, шановна Марфо Гаврилівно! (УК, 15.09.2012); соціальний статус адресатів підкреслюється найближчим контекстуальним оточенням: Шановна Анно Юрійовно! Від імені Уряду щиро вітаю Вас із перемогою на Чемпіонаті світу з шахів серед жінок», – йдеться в урядовій телеграмі (УК, 03.12.2012); Шановна Ельзо Ліппманн! Мій сумний обов'язок повідомити вас, що Герберт Ліппманн загинув 20 грудня 1943 року... (УК, 09.01.2014); Шановний Віталію Григоровичу! Звертаюся до Вас як до чиновника, який відповідає за правоохоронний та силовий блок уряду... (УК, 05.04.2014); Шановна пані Ларисо! Національна парламентська бібліотека України вітає Вас і колектив газети ... (Д, 29.01.2010); Шановний Вікторе Васильовичу! На підставі ваших розробок пропонують ухвалити як мінімум дві постанови Кабміну... (УК, 10.11.2017). Поширені етикетними прикметниками вокативні речення реалізують відповідні знаки мовленнєвого етикету. Функціонування у медіадискурсі вокативних речень, у структурі яких наявні власні назви – лише імена осіб, сприяють інтимізації мовлення: Любий брате Густаве! (УК, 04.10.2014); Дорогий Ігорю! Я все життя писав з тобою пісні, але ніколи не писав тобі листів (Д, 07.12.2001).

У вокативних реченнях-класифікаціях офіційної комунікації референтами адресації виступають особи за належністю до певної соціальної сфери. У сфері медіакомунікацій вибір необхідного засобу адресації є не лише комунікативно, але й інформативно значущим чинником, оскільки ситуація мовленнєвого спілкування визначається міжособистісними й соціальними смислами комунікації. Відтак вживання конкретної адресатної номінації визначається соціальними чинниками, оскільки мовець постає перед соціально значущим вибором – із кількох найменувань вибрати те, що відбиває його об'єктивно-суб'єктивне ставлення до співрозмовника / співрозмовників. Критерієм вокативних речень-класифікацій визначено семантику предикатної синтаксеми (може конкретизуватися контекстом), що дозволило виділити такі лексико-семантичні маркери соціальної приналежності адресатів:

- 1) професія: Шановний Віталію Григоровичу! Звертаюся до Вас як до чиновника... (Урядовий кур'єр, № від 05.04.2014); Шановний пане Комісарє! (УК, 14.10.2013); Шановна Анно Юрійовно! ... вітаю Вас із перемогою на Чемпіонаті світу з шахів серед жінок (УК, 03.12.2012); Любий воїне! (УК, 26.11.2014); Шановні вчителі, викладачі та працівники закладів освіти!.. (ГУ, 30.09.2017); Шановні колеги! ... прес-служба апарату Верховної Ради України проводитиме акредитацію журналістів, працівників засобів масової інформації (ГУ, 16.09.2014); Шановні педагоги! (Голос України № від 31.08.2013); Шановні державні службовці, дорогі колеги! (ГУ, 22.06.2013); Дорогі будівельники! Шановні ветерани галузі! (ГУ, 09.08.2010); Бійці українських військ! (Д, 11.07.2014);
- 2) посада: Шановний пане голово..! (УК, 01.10.2015); Пресвяті отці! Шановні народні депутати! Шановний пане Прем'єр-міністр... (УК, 04.06.2015);
- 3) соціальна група: Шановні телеглядачі! (ГУ, 23.08.2017); Шановні читачі! (ГУ, 21.01.2015); Шановні передплатники! (ГУ, 27.09.2013); Дорогі воїни! (ГУ, 24.02.2009);
- 4) соціальні категорії: Дорогі ветерани, учасники бойових дій, трудівники фронту і тилу, солдатські вдови, діти війни! (ГУ, 08.05.2010); Пенсіонери, дорогі ви наші!.. (ГУ, 09.12.2009); Дорогі ветерани війни! (ГУ, 08.05.2009);
- 5) мешканці певної місцевості: Дорогі земляки (ГУ, 16.08.2017); Дорогі кияни, гості столиці та всі співвітчизники! (ГУ, 31.12.2014); Дорогі мої земляки, мешканці славної Чернігівщини! (ГУ, 04.12.2012); Дорогі співвітчизники! (ГУ, 08.05.2010); Дорогі мої кияни! Шановні гості столиці! (ГУ, 28.12.2002);

б) вікові категорії: Дорогі юнаки та дівчата! (ГУ, 27.06.2013); Дорогі юні друзі, учні, студенти! (ГУ, 01.09.2007).

У вокативних реченнях-класифікаціях неофіційної комунікації референтами адресації виступають особи тематичної групи «сім'я»: Андрійчику, синку! (Д, 14.05.2017); Пробачте, тату і мамо... (ГУ, 06.02.2003); Моя дитино! (УК, 01.04.2011); Дитино! (УК, 04.04.2012).

Вокативні речення-характеристики є виразниками оцінки адресата з боку автора повідомлення. У таких реченнях крім ідентифікації співрозмовника містяться елементи його суб'єктивної оцінки. Аналіз фактичного матеріалу показав, що в медіаповідомленні подається позитивна, урочисто піднесена оцінка адресата, що межує із етикетними формулами звертання до осіб в офіційній і неофіційній комунікації. Найчастіше оцінними маркерами виступають атрибутивні прислівні поширювачі, що експлікують почуття поваги, любові, симпатії до співрозмовників: Любі друзі! (ГУ, 31.12.2010); Шановні українці! (ГУ, 23.08.2016); Дорогі земляки (ГУ, 31.12.2014); Дорогі наші друзі! (ГУ, 26.12.2002); Любий мій воїне! (ГУ, 04.02.2015).

Медіаповідомлення завжди розраховане на певного адресата – конкретного, колективного, узагальненого, неозначеного. Вокативні речення є важливими структурними й смисловими компонентами мовленнєвого акту, які дозволяють встановити контакт з відповідними соціальними, віковими, гендерними, професійними групами читацької аудиторії.

Апелятивна функція вокативних речень реалізується в медіакомунікативних актах безпосередньої адресації, зокрема в інформаційних жанрах. Вокативні речення є своєрідними жанровими маркерами листування, містять вказівку на адресованість інформації конкретному референту або групі референтів. Наприклад, вокативні речення, адресовані головному редакторові або редакційному колективу, виокремлено в мідадискурсі газет «День» та «Голос України»: Доброго дня, пані Івшина! (Д, 07.12.2007); Вельмишановна пані Ларисо! Шановна редакціє газети «День»! (Д, 04.02.2011); Добрий день, шановна редакціє «Дня»! (Д, 16.04.2010); Шановна редакціє! (ГУ, 26.01.2017). Аналіз ілокутивного ефекту мовленнєвих актів, у яких функціонують наведені вокативні речення, дозволив виявити певну закономірність: звернення до колективного адресата, позначеного метонімізованою назвою, визначають смислову структуру реквестивних повідомлень, що є різновидом директивів, у яких у формі просьби міститься спонука виконати адресантом певні дії в інтересах автора повідомлення: Шановна редакціє! З невеличкого міста Олександрія, що на Кіровоградщині, до вас із великим проханням звертається населення, яке провело автономне опалення (ГУ, 16.02.2007); Шановна редакціє! Я дуже хотів би вам цього листа відіслати, проте не знаю, куди. Передайте, будь ласка, вашу адресу в рекламі між четвертим серіалом і третім бойовиком по другому каналу, я в цей час завжди дивлюсь телевизор, тільки швидко, бо нам можуть відрізати світло (Д, 30.06.2000). У наведених контекстах проявляється основна адресатно-суб'єктна семантика вокативної синтаксеми, яка вихідну адресатну семантику вокативного речення повідомлення доповнює семантикою потенційного суб'єкта дії.

Вокативні речення на позначення конкретного адресата поєднують апелятивну й етикетну функції, зокрема ілокутивний ефект виявляється в реакції адресанта на певну подію у формі привітання, висловлення подяки. Вокативні речення із сатисфактивною прагматикою відповідають соціально визначеним умовам інтеракції і є завершальними у ланцюгу послідовних мовленнєвих дій: Доброго дня, пані Івшина! Дякую за цікаву та повчальну розповідь про ваш візит до Японії (Д, 07.12.2007); Добридень, вельмишановна пані Ларисо! Щиро дякуємо вам за надіслану передплату примірника вашої газети на перше півріччя 2005 року (Д, 06.08.2005); Дорога Ларисо Олексіївно! Від усієї університетської спільноти щиро дякуємо за можливість долучитися до сучасного культурно-мистецького формату через співпереживання, роздуми з авторами і героями світлин фотовиставки газети «День»

(Д, 14.02.2009); Шановна пані Ларисо! Національна парламентська бібліотека України вітає Вас і колектив газети з новорічними святами... (Д, 29.01.2010).

Вокативні речення, у яких редакція звертається до своїх читачів, визначають інформативно-спонукальний характер, навіть за умов відсутності імперативних дієслів у контекстуальному оточенні на формально-синтаксичному рівні: Шановні передплатники! Державне підприємство з розповсюдження періодичних видань «Преса» сповіщає вас про те, що 27 вересня розпочинається передплата на українські періодичні видання на 2014 рік (ГУ, 27.09.2013); Шановні читачі! Друкуємо оновлені контакти установ та служб, де вам зможуть допомогти... (ГУ, 21.01.2015).

Етикетна, або соціально-регулятивна, функція вокативних речень виявляється у таких жанрах мовленнєвого етикету, як привітання, вдячність, вибачення, що маркують офіційну сферу спілкування. Як форми адресації використовуються етикетні звертання у поєднанні із власними назвами та загальними антропонімічними найменуваннями зі словами тематичних груп «професія», «соціальний статус» та інших, що визначають соціально-рольові позиції комунікантів: Шановні співвітчизники! Від щирого серця вітаю вас з Днем захисника України! (ГУ, 13.10.2016); Шановні вчителі, викладачі та працівники закладів освіти! Хочеться низько вклонитися вашій благородній праці (ГУ, 30.09.2017); Шановні українці! Вітаю вас з Днем Незалежності України! (ГУ, 23.08.2016); Шановні державні службовці, дорогі колеги! Від імені Комітету Верховної Ради України з питань державного будівництва та місцевого самоврядування і від себе особисто щиро вітаю Вас із професійним святом – Днем державної служби! (ГУ, 22.06.2013); Шановний литовський народ! Дорогі браття литовці! Від усього серця вітаю вас з 99-ю річницею відновлення литовської державності (УК, 17.02.2017); Вельмишановні наукові співробітники і працівники Національної академії наук України та пане Президенте! Маю за честь від імені Комітету Верховної Ради з питань науки і освіти та від себе особисто щирозадушечно привітати Вас з нагоди 90-річчя з дня заснування Академії (ГУ, 12.12.2008).

Соціально-мовленнєву ситуацію, у якій мовець висловлює почуття вдячності за допомогу і поваги до адресата, передають вокативні речення, у яких функціонують етикетні формули подяки: Пам'ятаю, як у мене не було фінансової змоги відвідувати тренування, але моя мама завзято й наполегливо працювала заради того, щоб я могла йти до своєї мети. Дякую, мамо! (УК, 28.04.2016). Прагматика такого речення – підтримувати контакт із адресатом.

Інтенція встановлення контакту з метою підтримувати добрі стосунки реалізується у вокативних реченнях з етикетними формулами привітання, за допомогою яких мовець виказує пошану і повагу адресатові: Многії літа, шановна Марфо Гаврилівно! (УК, 15.09.2012).

Контактовстановлювальна функція вокативних речень виявляється на стадії ініціації комунікації, коли мовець має намір підготувати читача до сприймання інформації, привернути увагу до змісту повідомлюваного, створити атмосферу довіри до інформації та її джерела. Найяскравіше функція встановлення контакту проявляється у вокативних реченнях з неозначеним або колективному адресатом: Шановні пані та панове! Президент України і Уряд зробили, на мій погляд, все можливе, щоб об'єднати українське суспільство навколо європейської інтеграції (УК, 14.10.2013).

У комунікативному аспекті встановлення контакту адресант передбачає певну реакцію адресата. Відтак вокативним реченням притаманна спонукальна модальність, що об'єктивує його імперативні функції. Імперативну функцію вокативних речень можна виражати звертально-спонукальною інтонацією: Мамо! Де поділися ялинкові прикраси? – розгублено протягла сестра і насупилася (УК, 30.12.2016); Моя дитино! В мене кохання не було (УК, 01.04.2011); Андрійчику, синку! Давай я тобі все розкажу, так як було (Д, 14.05.2017). У медіамовленні комунікативно-прагматичні властивості вокативних речень актуалізуються контекстом. Імперативи в

контекстуальному оточенні вокативних речень підкреслюють адресатно-суб'єктні функції предикатної синтаксеми та актуалізують в директивних ілокутивних актах модальні значення необхідності, доцільності, невідворотності: Вчителю! Полюби свій предмет (ГУ, від 23.12.2011); Любий мій воїне! ... Але пам'ятай: я поруч, я тримаю тебе, я думками і всім серцем з тобою. Тільки іди вперед! Не зупиняючись, тільки борись без остраху, тільки перемагай задля миру та майбутнього... (ГУ, 04.02.2015). Директивна ілокуція контекстуального оточення вокативних речень доповнює їхню вихідну адресатну семантику семантикою потенційного суб'єкта дії. Вокативні речення в імперативних висловлюваннях є одним із способів регулювання ілокутивної сили директива. Вокативні речення містять ознаки субординації у звертанні до певної особи, що впливає на комунікативне оформлення медіаповідомлення, внаслідок чого ілокутивний зміст висловлення може розглядатися, як наказ: Перехожий! Зупинись! Зніми капелюха, вклонись (УК, 04.04.2012); просьба: – Дитино! Дивись і пам'ятай: такою була й наша хата... (УК, 04.04.2012).

Ідентифікаційна функція вокативних речень виявляється в тому, що вокатив називає адресата як особу, до якої звертається мовець, і який у «семантико-синтаксичному плані виконує функцію акцентованого адресата і відповідно нейтралізованого суб'єкта дії» (Вихованець, 1992: 188): Шановний Вікторе Васильовичу! На підставі ваших розробок пропонують ухвалити як мінімум дві постанови Кабміну (УК, 10.11.2017); Шановний литовський народе! Дорогі браття литовці! Від усього серця вітаю вас з 99-ю річницею відновлення литовської державності (УК, 17.02.2017).

Вокативним реченням, як самодостатнім комунікативним конструкціям із звертальною функцією, притаманна особлива почуттєва емоційність, що оформляється особливою інтонацією, яка передає суб'єктивне ставлення мовця до об'єкта адресації: «вокативні речення у вищій мірі експресивні конструкції» (Дудик, 1973: 262)

Емотивна функція вокативних речень зумовлена підкресленою емоційністю, образністю звертань і виявляється в тому, що мовець характеризує особу, до якої звертається. Семантико-стилістичний аналіз вокативних речень зумовив висновок про те, що автори медіаповідомлення надають перевагу позитивній оцінці адресатів, що есплікується найменуваннями з позитивною семантикою: Світе тихий, краю милий... (ГУ, 07.03.2015); Любий мій воїне! (ГУ, 04.02.2015); Вельмишановний Український народе! (ГУ, 22.01.2008); Дорогі юні друзі, учні, студенти! (ГУ, 01.09.2007); Дорогі мої земляки! (ГУ, 25.04.2009).

Вокативні речення з підсиленою емотивною модальністю межують зі словами-реченнями і набувають вигукових функцій. Емотивна супровідна семантика кличного відмінка послаблює адресатно-суб'єктне значення предикатної синтаксеми: ...І знову гучно на вулицю. А там свищить та гуде! Мамо рідна... У мене тепер від кожного гучного звуку все здригається... (УК, 24.06.2016).

Підкресленої експресії додають вокативним реченням вигуки. Емоційні інтер'єктиві інтимізують розмовне мовлення. До суб'єктивної модальності вокативних речень додається семантика здивування, радості: Ой, ти мій любий ведмедику! (УК, 04.09.2013), суму: Ой, лишенько, – забили спогади сльози (УК, 04.04.2012). Етикетні вигуки, що фіксують морально-етичні норми та культурно-історичні традиції спілкування, посилюють контактостановлювальну функцію вокативних речень, що реалізується, зокрема, за допомогою етикетних формул вітання: Здрастуй, солдате! Я певна, що ти мене не знаєш, але я про тебе знаю майже все (Д, 11.07.2014); Доброго дня, пані Івшина! Дякую за цікаву та повчальну розповідь про ваш візит до Японії (Д, 07.12.2007); Добридень, вельмишановна пані Ларисо! Щиро дякуємо вам за надіслану передплату примірника вашої газети на перше півріччя 2005 року (Д, 06.08.2005); Добрий день, шановна редакціє «Дня»! (Д, 16.04.2010); вибачення, що забезпечують продовження комунікативних контактів: Пробачте, тату і мамо... (ГУ, 06.02.2003).

Комунікативна прагматика вокативних речень дозволяє авторові медіаповідомлення встановити контакт із різними типами адресатів: масовим,

соціально недиференційованим, узагальненим; реальним, персонально означеним, соціально диференційованим та уявним, метафорично персоніфікованим, що сприяє розширенню діалогічності медіатексту.

Висновки

З-поміж односкладних іменних речень, що функціонують в медіамовленні, найбільший функційний потенціал у комунікативній структурі медіатексту виявили вокативні речення, що виступають засобом розгортання діалогічності журналістського тексту, уводячи в широкий контекст комунікативної ситуації категорію адресатності. На основі функційної семантики предикатної синтаксеми виявлено такі соціально-комунікативні типи адресації медіаповідомлення: загальна адресація (адресат масовий, узагальнений, соціально недиференційований); конкретна адресація (адресат реальний, соціально диференційований, персонально означений); умовна адресація (адресат уявний, метафорично персоніфікований). У медіатекстах переважає загальна офіційна адресація. Комунікативно-прагматичні групи вокативних речень об'єднують такі семантичні моделі: 1) етикетні речення; 2) речення-класифікації; 3) речення-характеристики. Вокативним реченням однаковою мірою властиві апелятивна, етикетна, імперативна, ідентифікаційна, емотивна функції із незначним послабленням вагомості фатичної функції.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- Вихованець І. Р. Нариси з функціонального синтаксису української мови. К. : Наукова думка, 1992. 224 с.
- Дудик П. С. Синтаксис сучасного українського розмовного літературного мовлення. Київ: Наукова думка, 1973. С. 259–271.
- Дудик П. С. Звертання-речення в сучасній українській мові. Українська мова і література в школі. 1971. №5. С. 37–43.
- Коваль Л. Семантико-синтаксична основа головного компонента вокативного речення в українській мові. Одеський лінгвістичний вісник. № 5. Т. 2. 2015. С. 56–62.
- Кучеренко І. К. Вокатив як виразник функціонуючого члена речення і так зване звертання. Проблеми синтаксису: Праці міжвуз. наук. конф. з питань синтаксису. Львів, 1963. С. 64–73.
- Плющ М. Я. Функціональна співвідносність називного і кличного відмінків за значенням особи. Мовознавство. 1983. № 6. С. 36–42.
- Скаб М. С. Граматика апеляції в українській мові: [монографія]. Чернівці: Місто, 2002. 272 с.

REFERENCES

- Vykhovanets, I. R. Essays on the Functional Syntax of the Ukrainian Language. Kyiv: Naukova Dumka, 1992. 224 p.
- Dudyk, P. S. Syntax of Modern Ukrainian Colloquial Literary Speech. Kyiv: Naukova Dumka, 1973. pp. 259–271.
- Dudyk, P. S. Vocative Sentences in Modern Ukrainian Language. Ukrainian Language and Literature in School, 1971, no. 5, pp. 37–43.
- Koval, L. The Semantic-Syntactic Basis of the Main Component of the Vocative Sentence in Ukrainian. Odesa Linguistic Bulletin, no. 5, vol. 2, 2015, pp. 56–62.
- Kucherenko, I. K. The Vocative as an Expression of a Functioning Sentence Member and the So-Called Address. Problems of Syntax: Proceedings of the Interuniversity Scientific Conference on Syntax Issues, Lviv, 1963, pp. 64–73.
- Pliushch, M. Ya. Functional Correlation of the Nominative and Vocative Cases in Personal Denotation. Linguistics, 1983, no. 6, pp. 36–42.
- Skab, M. S. Grammar of Appeal in the Ukrainian Language: [monograph]. Chernivtsi: Misto, 2002.

